

GALİP KEMALÎ (SÖYLEMEZOĞLU) BEY'İN HATIRATINDA ATİNA MÜSTEŞAR VE MASLAHATGÜZARLIĞI SIRASINDA BALKAN SORUNU

BALKAN PROBLEM IN HIS MEMORIES DURING THE UNDERSECRETARY AND CHARGE D'AFFAIRES IN ATHENS OF GALİP KEMALÎ (SÖYLEMEZOĞLU)

Mithat AYDIN **

AYDIN, Mithat, (2018), "Galip Kemalî (Söylemezoğlu) Bey'in Hatıratında Atina Müsteşarlığı Sırasında Balkan Sorunu Belgi Dergisi, C.2, S.16, Pamukkale Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları, Yaz 2018/II, ss. 962 – 978.

Öz

Galip Kemalî Bey (1873-1960) 87 yıllık hayatının 30 yılı aşkın uzun bir dönemini dışişlerinde muhtelif görevlerde bulunarak geçirmiştir. Dışişlerinde 1902 yılında atandığı Bükreş Sefareti Başkâtipliği (1902-1911) görevini Atina Müşavir ve Müsteşarlığı (1911-1912), Berlin Sefareti Müsteşarlığı (1912-1913), Atina Elçiliği (1913-1916), Tahran Sefareti Vekilliği (1917-1918), Petrograd/Brestlitovsk temsilcilikleri(1918), Moskova Büyükelçiliği (1918), Muhtelit Mütareke Komisyonu Reisliği (1918-1919), Roma Büyükelçiliği (1919-1920), Kopenhag ve Stockholm Orta Sefirlikleri (1921-1922) görevleriyle devam ettirmiştir. Roma Elçiliği sırasında Görevi sırasında başından geçenleri "Hariciye Hizmetinde Otuz Sene, Başımıza Gelenler, Canlı Tarihler: Galip Kemalî Söylemezoğlu Hatıraları, Siyasi Dağarcığım" gibi hatıratlarında toplamıştır. Roma Büyükelçiliği sırasında San Remo ve Paris konferanslarında alınan kararlara gösterdiği tepki ve Kuva-yı Millîye'yi destekleyen tavrı nedeniyle görevinden alınmıştır. Kuşkusuz bu noktada kaleme aldığı eserler arasında öne çıkan, Sevr'in imzalanması üzerine Türk milletinin maruz kaldığı haksızlığı bütün dünyaya duyurmak amacıyla Avrupa'nın önde gelen siyaset, devlet ve düşünce adamlarına gönderdiği "L'Assassinat d'un Peuple (Bir Millet'in Katli)" adlı kitabıdır. Ne var ki Kemalî Bey'in şahsî gayretleriyle basılan bu eser suç sayılmış ve Sadrazam Damat Ferit tarafından toplatılmıştır. Çalışmamızın esası, Galip Kemalî Bey'in bir yıla yakın Atina Müsteşarlığı dönemini kapsamaktadır. Bu dönemde Kemalî Bey'in Türkiye ile Yunanistan arasında öne çıkan hususlardaki görüş ve diplomatik çabaları değerlendirilmeye çalışılmıştır. Söz konusu dönemde taraflar arasında belirleyici olan hususlar ise "Girit Sorunu, komitacılık faaliyetleri, Balkan ittifakı, Makedonya Sorunu, Trablusgarp Savaşı" şeklinde sıralanabilir.

Anahtar Kelimeler: *Galip Kemalî Bey, Girit Sorunu, Balkan İttifakı, İttihat ve Terakki Cemiyeti, Atina*

Abstract

Galip Kemalî Bey (1873-1960) spent more than 30 years of his 87-year life in various positions in his foreign affairs. He served as Deputy Prime Minister of Bucharest in 1902 with his duties as Deputy Undersecretary of Athens (1911-1912), Undersecretariat of Berlin Embassy (1912-1913), Deputy of Athens Embassy (1913-1916), Deputy of Tehran Embassy (1917-1918), Representative of Petrograd / Brestlitovsk (1918), Embassy of Moscow (1918), Head of Mutual Armistice Commission (1918-1919), Roman Embassy (1919-1920), Copenhagen and Stockholm Mid-Embassies (1921-1922). During his duty, he passed on his memories such as "Thirty Years in the Service of the Foreign Affairs, Those Who Passed, Live Histories: Galip Kemalî Söylemezoğlu's Remembrances, Political Wallet". He was removed from his post because of his reaction to the decisions taken at the San Remo and Paris conferences and his attitude to support the National Forces during the Roman Embassy. Undoubtedly, from this point one of the most outstanding work he wrote up was a book named

*Bu çalışma 25-27 Nisan 2018 tarihleri arasında Türk Tarih Kurumu ile Adnan Menderes Üniversitesi işbirliğiyle düzenlenen "Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Hatırat Uluslararası Sempozyumu"na sunulan bildirinin genişletilmiş halidir.

** Prof. Dr., Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Sosyal Bilgiler Eğitimi Anabilim Dalı, Kınıklı Yerleşkesi Pamukkale-Denizli, maydin@pau.edu.tr, (orcid.org /0000-0002-2066-845X)

“L'Assassinat d'un Peuple”, which was sent to Europe's leading politicians, states and thinkers to announce the unjustness that the Turkish nation had been subjected to the signing of Sevres. However, this work, which was produced by Kemal Bey's personal efforts, was considered a crime and caused to be confiscated by Damat Ferit Pasha. The essence of our work includes the reign of the Undersecretary and charge d'affaires of Athens, who is one-half of Galip Kemal Bey. During this period, Kemal Bey's opinion and diplomatic efforts among the prominent issues in Greece and Turkey have been evaluated. The main determinants among the parties in this period can be listed as “Crete Problem, Committee Activities, Balkan Alliance, Macedonian Problem, Tripoli War”.

Keywords: Galip Kemal Bey, Crete Problem, Balkan Alliance, Committee of Union and Progress, Athens

A-Giriş

Abdürrezzak Galip Kemalî Bey, eski Konya valisi ve İntihabat Komisyonu Reisi Ali Kemalî Bey'in oğludur. 23 Ekim 1873 tarihinde Bingazi'de dünyaya gelmiştir.¹ Dışişlerindeki ilk görevine 1892 yılında on dokuz yaşında mülazemetle Tahrirat-ı Hariciye Kalemî'nde başlamıştır. 1897 yılında kalemdaki görevi uhdesinde kalmak üzere Konya valiliğinde bulunan babasının refakatinde istihdam edilmiştir. Hariciye Nezaretî'nde elçilikler bünyesindeki ilk görevine 11 Kasım 1902 tarihinde Başkâtiplik göreviyle Bükreş Sefareti Başkıtabetî'nde başlamıştır. Bükreş'teki görevini Atina Sefareti Başkıtabetî'ne Müsteşar olarak atandığı 18 Temmuz 1911 tarihine kadar devam ettirmiştir. Çalışmamıza konu olan bu görevinde Berlin Sefareti Müsteşarlığı görevine tayin edildiği 24 Mayıs 1912 tarihine kadar yaklaşık on ay kalmıştır.² Bükreş Başkâtipliği, Atina ve Berlin elçiliklerindeki müsteşarlık görevlerinden sonra Atina Elçiliği (1913-1916), Tahran Sefareti Vekilliği (1917-1918), Petrograd/Brestlitovsk temsilcilikleri (1918), Moskova Büyükelçiliği (1918), Muhtelit Mütareke Komisyonu Reisliği (1918-1919), Roma Büyükelçiliği (1919-1920), Kopenhag ve Stockholm Orta Sefirlikleri (1921-1922) görevlerinde bulunmuştur. Roma elçiliğinde bulunduğu sırada Sevres'e temel oluşturan San Remo ve Paris konferansı kararlarına karşı çıkıp Millî Mücadele'den yana tavır almıştır. Sadrazam Damat Ferit Paşa'ya 18 Mayıs 1920 tarihinde gönderdiği raporda Paris'te Türk delegelerine 11 Mayıs'ta verilen sulh şartlarını “Türk'ü itlâf faciası” olarak adlandırmış ve buna müsaade edilemeyeceğini belirtmiştir. Tepki gösterdiği hususları açıklarken de “... Bu böyle iken esası sırf mevcudiyet, istiklâl ve ittihadı Osmaniye müdafaya matuf olan civanmerdane Millî Hareketi bir kıyam gibi göstermek doğru mudur?” sorusunu sormuştur. Kemalî Bey'in gösterdiği millî reaksiyon “hükümetin siyaseti mülahazasını ihlal edebileceği ve bir memur için misli namesbuk böyle bir serbestane ve hotserane asla tecviz edilemeyeceği” gerekçesiyle 6 Haziran 1920'de görevinden azledilmesine neden olmuştur.³ 10 Ağustos 1920'de imzalanan Sevres Antlaşması'ndan Roma'da bulunduğu sırada azledilmiş bir diplomat olarak haberdar olmuştur. Sevres'den on gün sonra Türk milletinin “hakkını son dereceye kadar müdafaa

1 Galip Kemalî Bey'in Erzurumlu doğumlu olduğu ileri sürülse de, Bingazi'de dünyaya geldiği Sicilli-i Ahval Defteri'nde sabittir. BOA., DH.SAİDd.,38/245, 29.12.1290, s.487. Galip Kemalî Bey hakkında tek biyografi kitabı olan Selim Yapıcı'nın “Erzurum'un Yüzleri: Abdürrezzak Galip Kemalî Söylemezoğlu (Erzurum 2016)” adlı kitabında onun Erzurum'da doğduğu ileri sürülmüştür. Kemalî Bey'in babasının Trablusgarp Valiliği sırasında dünyaya geldiği anlaşılmaktadır. Fakat Kemalî Bey, babasının Trablusgarp valiliğini 1877 yılı olarak belirtmektedir ki, bu tarih doğum tarihinden 4 yıl sonradır. Bu ise Kemalî Bey'in babasının Trablusgarp'taki görev yılını tam olarak hatırlamadığını akla getirmektedir.

2 Galip Kemalî Bey esas itibarıyla Atina Müsteşarlığı görevinden Berlin Müsteşarlığını görevine 1 Şubat 1912 atanmış olmakla beraber aynı yılın 24 Mayısına kadar mevcut görevini ifa etmesine müsaade edilmiştir. BOA., DH.SAİDd.,38/245, 29.12.1290, s.488.

3 Galip Kemalî Söylemezoğlu, *Başımıza Gelenler/Yakın Bir Mazinin Hatıraları Mondros'tan Mudanya'ya 1918-1922*, Kanaat Kitabevi, İstanbul, 1939, s.235-242; Galip Kemalî Söylemezoğlu, *Otuz Senelik Siyasi Hatıratım Üçüncü Cildi, Kısım: 1, 1918-1922*, Ülkü Basımevi, İstanbul, 1953, s.408-410.

Galip Kemalî (Söylemezoğlu) Bey'in Hatıratında Atina Müsteşar ve Maslahatgüzarlığı
Sırasında Balkan Sorunu

etmek" amacıyla "L'Assassinat d'un Peuple/Bir Milletin Katli" adlı kitabını⁴ kendi parasıyla bastırıp Avrupa'nın önde gelen siyaset, devlet ve düşünce adamlarına göndermiştir.⁵ Bu kitabında Sevrés'i dünya tarihinin en korkunç sosyal ve siyasi cinayeti olarak tanımlar ve bu cinayetin adalet, insanlık ve mukaddes değerler adına işlendiğini belirtir. Sevrés'de alınan kararların Türk milleti için ne anlama geldiğini ise şu şekilde şöyle açıklar: "*Doğunun en asil ve kahraman milletlerinden biri olan ve mevcut olduğu günden beri hür yaşamış bulunan Türk milleti ani bir hoyratlıkla siyasi hürriyetini ve millî istiklâlini kaybetti. Hâkim kuvvetine, yaratılışındaki müsamaha ve hududsuz alicenaplık faziletini katmış olan bu millet, on asırdan beri üç kıtaya hükmetmiş bulunuyordu. Ve ne fecidir ki, bizzat hak ve hürriyet uğrunda savaştıklarını iddia edenler tarafından büyük bir soğukkanlılıkla tasarlanan ve itina ile hazırlanan bu iğrenç hareket, dünyanın en ince ve san'at ocağının mükellef salonlarında tevsik edildi.*" Ne var ki Kemalî Bey'in şahsî gayretleriyle basılan bu eser suç sayılmış ve Damat Ferit Paşa tarafından toplatılmıştır.

Galip Kemalî Bey, Roma'dayken Türkiye Büyük Millet Meclisi Reisi sıfatıyla Mustafa Kemal Paşa (Atatürk)'nin kendisinin Millî harekete katılmasını isteyen 5 Haziran 1920 tarihli mektubunu almıştır. Davet mektubunda "*Yeni teşekkül eden Halk Hükümetinin Hariciye teşkilatının, gerek yeniden tanzimi, gerek hükümetin hariçte temsili için lazım gelen mesai ve eşhasın tayini için, aramızda bulunmanıza, yeni hükümet ve millet mefkûrelerini beraberce tetkik ettikten sonra mesaimizin yeni sahasında muavenetinize ihtiyacımız vardır*" denilmekteydi. Ne var ki Kemalî Bey 17 Temmuz 1920 tarihli cevabî mektubunda söz konusu davete mazereti nedeniyle müspet cevap vermemiştir. Mazeretine içinde bulunduğu mali sıkıntı ile eşinin –Eylül ayı- itibarıyla doktorlar tarafından yapılması zaruri görülen ameliyatını ve bunun için de bir İtalyan bankasından aldığı yüksek meblağlı parayı gerekçe göstermiştir. Nihayetinde Kemalî Bey kararını Mustafa Kemal Paşa'ya şu şekilde arz etmiştir: "*...İşte bu hal ve vaziyette iken, hemen oraya nasıl geleyim? Beş on günde gelip dönmek mümkün olsa bir aralık bunu da ihtiyar eylerim. Fakat, her ihtimal derpiş edilerek, ailesinin esbabı maişet ve refahını temin eylemek lazımdır. Hiçbir emel ve fikirle değil, sırf vatan ve milletimin hukuk ve menafiini müdafaa için kendimi zaten feda etmiş olduğumdan, ve hiçbir taraftan bir ümit ve intizar eylemediğimden, şimdi açık olarak vaki beyanatım şüphesiz sui tesir edilmez. Şimdi bu hale nazaran istenilen ne ise bildirmenizi rica ederim.*"⁶ Kemalî Bey, Tefvik Paşa hükümetinin kurulmasıyla Kopenhag ve Stockholm Orta Sefirliklerinde bulunmuştur. Galip Kemalî Bey, Hariciye Nezareti bünyesinde görev yaptığı süreç içinde Millî Mücadele'yi fikren ve fiilen desteklemiştir. Hatta 1922 yılında yeni Türk devletinin Hariciye Vekili Yusuf Kemal Bey'den takdir ve teşekkür mektubu almıştır.⁷ Ancak hiçbir zaman kendisine Anadolu'da kurulan yeni Türk devletinin dışişlerinde görev verilmemiştir. Bu durum muhtemel Mustafa Kemal'in 5 Haziran 1920 tarihli davet mektubuna müspet cevap vermemesiyle ilgilidir. Bununla beraber O, ölümüne kadar Cumhuriyet ve Atatürk'e bağlılığını her fırsatta dile getirmiştir. Mudanya Ateşkesinin imzalandığı günlerde Anadolu'da bulunduğu sırada bu yöndeki hissiyatını şu şekilde ifade etmiştir: "*Yedi asırlık kocaman bir imparatorluğu muzmahil eden sekiz senelik bir harpten,*

4 Söylemezoğlu, *Başımıza Gelenler...*, s.253. Bu kitap daha sonra "Yok Edilmek İstenen Millet" adıyla yayımlanmıştır. (Selek Yayınları, İstanbul, 1987) Kitabın kapağında bir İtalyan generale ait olan bir resim Avrupalı devletlerin "Doğu Sorunu"nun çözümünü için tasarladıkları projeyi ortaya koymaktadır. Bu resimde Yunan Başbakan Venizelos'un yer düşmüş ve ayağa kalkmaya çalışan bir Türk'ü elindeki baltayla parçalamaya çalıştığı bir sahne tasvir edilmiştir. Resmin sağ üst tarafında bir daire içinde yer alan İngiliz Başbakan Lloyd George ise cereyan eden olayı seyretmektedir.

5 Galip Kemalî Bey'in bu kitabın kimlere gönderildiği ve ne tür tepkiler aldığına dair bakınız: Söylemezoğlu, *Otuz Senelik Siyasi Hatıratımın Üçüncü Cildi*, s.506-512

6 Söylemezoğlu, *Başımıza Gelenler...*, s.246-252; Söylemezoğlu, *Otuz Senelik Siyasi Hatıratımın Üçüncü Cildi*, s.424-429.

7 Söylemezoğlu, *Başımıza Gelenler...*, s.292.

Türk milleti azim ve imanı sayesinde, nihayet muzaffer çıkmış ve o enkaz üzerine genç, dinç geçmiş bütün fenalıklarını unutmaya yemin etmiş, yeni bir devlet kurulması imkânı bu suretle temin edilmişti... Var olsun Gazi... Var olsun, onun sözüne inanıp arkasında koşan yüce Türk milleti...”⁸

Galip Kemalî Bey görevi sırasında başından geçenleri Hariciye Hizmetinde Otuz Sene, Başımıza Gelenler, Canlı Tarihler: Galip Kemalî Söylemezoğlu Hatıraları, Siyasi Dağarcığım gibi hatıratlarında toplamıştır. Kemalî Bey’e göre Birinci Dünya Savaşı sonrasında hatırat yayımlamak adet idi ve bunların birçoğu hatırat yazarlarının kendisini müdafaa etmek amacı taşımaktaydı. Kemalî Bey, kendisinin hatıratını kaleme almaya sevk eden sebeplerin ise millî olduğunu ifade etmiştir. Buna dair görüşlerini şu şekilde açıklamıştır: *“Meşrutiyet ilanından beri başımıza öyle büyük gaileler çıkmış, tebcil edilmeye layık inkılâplar arasında öyle büyük hatalar yapılmıştır ki, bu felaket girdabı içinde selâmet sahilini aramış olanların bildikleri ve gördükleri vakaları, vatan kaygusundan başka hiçbir şey düşünmeyerek, mert, fedakâr ve çok âlicenap milletimizin ve onun bütün ümitlerini bağladığı gençliğimizin dikkat ve basiret nazarına olanca çıplaklığı ile arz etmeleri hamiyet, millet ve vatan muhabbeti icabındandır.”* Açıklamaya çalıştığı millî gayeyi üç noktaya istinat ettirmiştir: 1-Mütareke senelerinde Türk milletinin başından geçen faciaları kendi bildikleriyle ortaya koymak. 2-Bütün vatan evlatlarının Millî Mücadele senelerinde olduğu gibi el ele verip millî birlikten ayrılmamak gayelerine yürümelere hizmet etmek, vatan ve millet aşkıyla Türk istiklal savaşına emeği geçmiş Avrupa’daki Türk vatandaşlarını şükranla yâd etmek. 3-Geçmişin siyasi olaylarını nakledip muhakemesini yaparak ileriye doğru yürümek.⁹

B-Galip Kemalî Bey’in Atina Maslahatgüzarlığı’na tayini, Sınır Güvenliği ve Çete Faaliyetleri

Galip Kemalî Bey, Bükreş’te 8 yıl 7 ay 25 gün süren Sefaret Başkâtipliği görevinden sonra 5 Temmuz 1911 Atina Maslahatgüzarlığı’na tayin olunmuştur. Görev yerine ulaşmak üzere 28 Temmuzda Pire limanına gelen Kemalî Bey, İstanbul’daki koleradan dolayı Salamine adasında 24 saat bekletilmiş ve nihayet 2 Ağustos 1911 tarihinde Atina’daki Omonya caddesindeki Sefaret binasına yerleşerek görevine başlamıştır. Atina’da görevine başladığı sırada Türk-Yunan ilişkileri ve Balkanların geleceğini tayin edecek ciddi sorunlar çözüm beklemekteydi. Bu sorunlar şöyle sıralanabilir: Sınır güvenliği ve çetecilik, Girit sorunu, Selanik boykotu, Türk-Yunan demiryollarının birleştirilmesi.

Belirtmek gerekir ki, Galip Kemalî Bey’in göreve başladığı sırada Osmanlı hükümeti Yunanistan ile ilişkilerinde “dostane” ve “karşılıklı güvene” dayalı bir politika takip etmek istemiştir. Bu bakımdan iki devlet arasındaki sorunların sühuletle çözülmesi için gösterilen iyi niyet bu politikanın bir sonucuydu. Kemalî Bey’in göreve başladığında acilen çözümü gerekli görülen sorunlardan biri Yunan çetelerinin faaliyetleri ve bunun ortaya çıkardığı sınır güvenliği meselesiydi. Öyle ki çete faaliyetleri sınırda her gün birkaç Osmanlı askerinin şehit düşmesine neden olmakta, özellikle Manastır ve Yanya vilayetlerinde *“boyuna icra-yı faaliyet ve fezaht”* ediliyordu.¹⁰ Kemalî Bey Yunan Dışişleri Bakanı Griparis ile ilk görüşmesinde bu konu ile ilgili olarak *“hemen her gün kanlı olayların zuhur ettiği”* Osmanlı Devleti’nin civar vilayetlerine *“ikide bir”* gelen eşkıya çetelerine ilişkin endişesini iletilmiştir. Bu endişesinin izalesi için de *“her şeyden evvel”* sınır meselelerinin ve eşkıya çetelerinin ortadan kaldırılmasından işe başlamak gerektiğini ifade etmiştir. Bu hususta

⁸ Söylemezoğlu, *Başımıza Gelenler...*, s.302.

⁹ Söylemezoğlu, *Başımıza Gelenler...*, s.3.

¹⁰ Galip Kemalî Söylemezoğlu, “Büyük Bayramımız ve Harici Siyasetimiz”, *Siyasi Dağarcığım*, Ekicigil Matbaası, 1957, s.92.

Yunan hükümetinin iyi niyet göstermesi durumunda Osmanlı hükümetinin Selanik'te Yunanistan'a karşı 'halkın infialiyile doğmuş olan' boykotun ortadan kaldırılmasında aktif rol oynayacağı sözünü vermiştir.¹¹ Kemalî Bey'in Griparis'ten sonra Yunan Başbakanı Venizelos'la yaptığı görüşme sırasında da taraflar arasındaki iyi ilişkilerin geliştirilmesi yönündeki arzusunu tekrarlarken bu ilişkilerde öne çıkan sınır güvenliği ve çeteler konusundaki hassasiyetini dile getirmiştir. Her iki görüşmede çetelerin teşkiline meydan verilmeyeceğine ilişkin Yunan tarafının serdettiği güvence Kemalî Bey'in 11 Ağustos 1911 tarihli tahriratiyle Hariciye Nezareti'ne bildirilmiştir. Bu tahriratta gerek Griparis gerekse Venizelos'un, genelde çeteciler, özelde çete şeflerinden Fortuna'nın tasvip edilmeyecek her türlü faaliyetinin men edilmesi için ilgili memurlara talimat verildiğine dair beyanından bahsedilir. Hatta çeteciliğe kalkışacak olanlar aleyhinde adli tatbikat icrası için bir kanun teklifinin hazırlanacağı garantisini vermiştir. Bununla beraber çete faaliyetlerinin "*kuvveden fiile çıkmadığı*" sürece zan üzere herhangi bir cezanın verilemeyeceği de ifade edilmiştir.¹² Bu noktada Griparis gibi Venizelos'un da ifadelerinde görüldüğü üzere Yunan tarafının çetecilik ile birlikte ele alıp önceledikleri sorun, Selanik'teki boykotun sonlandırılması idi. Belirtmek gerekirse söz konusu boykot Yunanistan'ın yumuşak karnıydı. Açıkçası Kemalî Bey'in şahsi gayretlerinin de etkisiyle boykotun sonlandırılmasından sonra bile Yunanistan'ın boykotun yeniden başlayacağı yönünde kaygısının hep mevcut olduğu görülmüştür. Kemalî Bey'in Asım Bey'e Yunan Kralı Jorj ile yapmış olduğu mülakata dair 26 Kanunuevvel 1911 tarihli ve "mahrem" notuyla gönderdiği raporda Selanik'teki boykotun İttihat ve Terakki'nin Yunanlılar lehinde fikir beslememeleri nedeniyle yeniden başlayabileceği endişesi taşınmaktaydı.¹³

Yunan Başvekili ve Dışişleri Bakanı ile yapılan görüşme ve teminata rağmen Osmanlı makamları sınırdaki çete faaliyetlerine dair istihbarat almaktaydı. Aynı günlerde Korfu şebkenderinden alınan telgrafa göre, çete mensuplarının toplanarak "asayiş ihlal etmek maksadıyla" "Ligne des İntrepides" adında bir gizli cemiyet kuruldukları anlaşılmıştır.¹⁴ Yine de Osmanlı Maslahatgüzarının, Yunan teminatının fiiliyatta çetecilik faaliyetlerini durduracağı yönünde bir beklenti içinde olduğu açıktır.

Yunan hükümetinin çete faaliyetleri konusundaki iyi niyet ve samimiyetini olayların seyrine göre tespit etmek zordur. Ancak bir gerçek var ki, o da Çete faaliyetlerinin Osmanlı Devleti için önemli bir sorun olarak devam etmesidir. Bu nedenle Galip Kemalî Bey; Pire, Yenişehir, Tırhala, Colos ve Şıra konsoloslarına idareleri dâhilinde çeteler teşkil edilmesi konusunda dikkatli olunması ve bu hususlarda sefaretin uyarılması talimatı vermiştir. Zira bu sıralarda Yanya konsolosundan vilayet topraklarında 40 kişilik bir Yunan çetesinin teşkil edilmiş olduğu bilgisinin alınması, Yunan Başbakanı nezdinde girişimlerde bulunulması ve yeniden çeteler ve sınır güvenliği konusunda güvence alınması sonucunu ortaya çıkarmıştır. Fakat daha 1911 yılı Ekiminde Yunan çeteleri hakkında gerekli istihbaratın yapılması için şiddetle "yerli" muhbirlere ihtiyaç duyulması sorunun Osmanlı açısından hiç de iç açıcı noktada olmadığını göstermiştir. Galip Kemalî Bey'in 6 Ekim 1911 tarihli tahriratına göre "*çete teşkilatından haberdar olmak ve buraya geçmek isteyenleri men ve tenkil etmek amacıyla*" gerekli olan yerli üyeleri çete içerisinden elde etmek zaruri idi. Ancak böyle birisini bulmak hem Osmanlı hükümeti hem de şebkenderhanelerce çok zordu. Yunanistan'da Osmanlı hükümetinin yararlanacağı ya da kullanacağı hiç kimse yoktu. Zira Yunanistan'da "*Yunan fikir ve amaline sadık binlerce hem cinsleri*

11 Galip Kemalî Söylemezoğlu, *Hariciye Hizmetinde Otuz Sene, Mutlakiyet-Meşrutiyet ve Millî Mücadele Yıllarında Gördüklerim ve Başımıza Gelenler, 1892-1922*, c.1, Şaka Matbaası, İstanbul, 1949, s.219.

12 BOA., *HR.SYS.*, 2906/135, 15.08.1911, s.1.

13 Söylemezoğlu, *Hariciye Hizmetinde Otuz Sene...*, c.1, s.273.

14 BOA., *HR.SYS.*, 2906/135, 15.08.1911, s.2.

kendilerine malen ve canen zahirdir."¹⁵ Bu nedenle Kemalî Bey gerekli olan muhbirin Osmanlı topraklarında temin edileceği görüşündedir. Bunu gerekli kılan bir başka etken ise Yunanistan'daki çetecilerle irtibat içinde olan çete teşkilatının önemli bir kısmının Osmanlı topraklarında bulunması idi. Bu bağlamda Kemalî Bey, çete faaliyetlerinin takibi için Osmanlı topraklarında muhbir temin etmek için izlenecek birkaç yol ve yöntem teklif etmiştir:¹⁶ Devlete sadık Hıristiyan tebaa arasından birkaç kişi Rumeli'deki çete teşkilatına intisap ettirilebilir; tütüncülük, bakkaliye ve meyhanecilik gibi farklı mesleklerle meşgul olmak üzere Yunanistan'a gönderilecek kimseler çete mensupları arasına dâhil olunabilirdi. Bu suretle bu kimseler toplayacakları bilgiyi Şehbenderhane'ye bir vesile ile gizli bir şekilde gelip aktarabilirlerdi.

Herhalde asıl mesele, Yunan çetelerinin Rumeli'de Osmanlı Devleti'ne karşı faaliyetlerini sonlandırıp sonlandırmaması değil; Bulgar, Sırp, Arnavut, Ulah çeteleriyle ilişkilerinin nasıl seyredeceği idi. Balkanlı yerel güçler ve büyük devletlerin çıkarlarının 20. yüzyıl başlarında Rumeli'deki çete faaliyetlerini ne yöne kanalize edeceği düşünülmesi gereken esas nokta idi. Özellikle Makedonya Balkan devletlerinin nüfuz yarışı ve uzlaşma çabalarının olduğu esas saha idi. Bu bakımdan söz konusu çete faaliyetleri, yerel güçleri Balkan ittifadına sürükleyecek bir süreci destekleyebilir miydi? Kemalî Bey'in Romanya'nın Atina Sefiri Floresco'ya dayanarak yaptığı değerlendirmeye göre¹⁷ Yunan, Bulgar ve Karadağ ittifakı söz konusu olabilirdi, ancak Yunan ordu ve donanması ittifakı destekleyecek "mükemmellikte" değildi.

C-Girit Meselesi

Türk-Yunan ilişkileri ve 1912-1913 yılı savaşlarına giden süreçte Yunanistan'ı Balkan ittifadına sevk eden etkenlerden biri de Girit meselesiydi. Gerçekten de Kemalî Bey'in Atina Maslahatgüzarlığı'na atandığı 1911'in Temmuzunda Girit Meselesi Osmanlı Devleti ile Yunanistan arasındaki can alıcı sorunların başında gelmekteydi. Kendisine görevi tevdi edilirken Hariciye Nazırı Rifat Paşa "*İlk işin sefaretimizin semtine uğramayan Başvekil Venizelos'la temasa geçmek ve Girit meselesinin kabule şayan bir şekilde tesviyesine bir çare bulmak olacaktır*" diyordu.¹⁸ Rifat Paşa'nın talimatına uygun olarak Girit sorunu Kemalî Bey'in Atina'da göreve başladığı ilk günlerden itibaren Yunan makamlarıyla yaptığı görüşmelerin de öne çıkan sorunu olmuştur. Kemalî Bey, bu görüşmeler sırasında Girit'te Osmanlı hükümrancılığını tesis etmeye çalışmış, meselenin çözümü için kabul edilebilir bir 'formül' bulmayı ilk işlerden addetmiştir. Büyük devlet elçileriyle temasa geçer geçmez onlara "*Babialî'nin Girit meselesini silahla değil bilakis muslihane ve makul bir şekilde halletmeye mütemayil olduğunun*" altını çizirken, Girit'in mevcut durumda Osmanlı Devleti'nin fiili nezareti altında bulunması hasebiyle Yunan hükümetinin yola getirilmesinin ve "*Balkan sulh ve sükûnunun korunması ve kurulmasının*" bir sorumluluk gereği olduğu yönündeki fikrini açıklamıştır.¹⁹ Galip Kemalî Bey, 25 Eylülde Yunan Başbakanı Venizelos'la görüşmesi sırasında Girit Meselesini, çözüm bekleyen en önemli sorun olarak görmüştür. Bu görüşmede artık sınır olayları ve Selanik'teki boykot sorununun halledildiği ve "*Girit*

15 BOA., DH.EUM.EMN., 2/48, 25 Z. 1329, s.1

16 BOA., DH.EUM.EMN., 2/48, 25 Z. 1329, s.4.

17 Söylemezoğlu, *Hariciye Hizmetinde Otuz Sene...*, c.1, s.235.

18 Söylemezoğlu, "Türk Yunan Dostluğu Yalnız Balkanlarda Değil Dünya Sulhunun Temeli, Romanya da Bunun En kuvvetli Taşdır", *Siyasi Dağarcığım*, s.357. Anlaşılan o ki, Girit dönemin kanayan yarasıydı. II. Meşrutiyet'in ilanından sonra hürriyet, meşrutiyet, ihtilal kelimeleri dillerden düşmezken, Girit söz konusu olduğunda bu kavramlar yasaklanmıştı. Çünkü Girit yarası deşilmek istenmiyordu. Bu tarihlerde İngiltere ve Fransa'dan alınan borç paranın bir kısmı bile Girit'teki isyanın yatıştırılmasına ayrılmıştı. N. Ahmet Banoğlu, *Tarihte Girit ve Osmanlılar Dönemi*, 1. Baskı, Kırmızı Beyaz Yayınları, İstanbul, 2005, s.95.

19 Söylemezoğlu, *Hariciye Hizmetinde Otuz Sene...*, c.1, s.218, 226.

meselesinin halline bir yol aramak zamanı geldiği" anlaşıyordu. Kemalî Bey, Girit meselesinde Osmanlı hükümetinin egemen hukukunu teyit eder bir çare bulunabilirse, *"menafii müşterek olan iki millet ve devlet arasında hakiki bir sulh ve sükûn eyleyebileceği"* şeklindeki görüşünü kabul edilebilir bir çözüm yolu olarak öne sürmüştür. Aynı gün Sadrazam ve Hariciye Nazırına bildirilen telgrafta Venizelos'un, Kemalî Bey'le aynı fikirde olduğu beyan edilmiştir.²⁰

Venizelos'un görüşlerinde ne ölçüde samimi olduğu bilinmez ama Girit Millî İhtilal hareketi ileri gelenleri Girit'in Yunanistan tarafından *"ilhak"*ının uzamasından rahatsızdı. İhtilal hareketinin ileri gelenleri *"ilhak"* lehine mitingler tertip etme ve fiilen Yunan Meclisine bir mebus seçerek gönderme kararı almışlardır. Gelinen nokta İngilizlerin tespitinde de görüldüğü üzere Girit'teki *"köpürmeye/galeyana (effervescence)"* yeni bir *"olağanüstü tehlike (exceptional danger)"* nin eklenmesiydi.²¹ Kemalî Bey, Yunan Dışişleri Bakanı Griparis ile görüşmesinde Adalardaki *"kaynamalar"*ın ortaya çıkaracağı olumsuz havaya işaret ettikten sonra, Girit mebuslarının Atina'ya gelip Yunan meclisine kabul edilmesi durumunda bunun Osmanlı Devleti ile Yunanistan arasında *"yeniden teessüsüne bu kadar samimiyetle çalışılan dostluk münasebetlerinin kökünden yıkılmasına"* ve Osmanlı hükümetince bir *"casus belli (savaş nedeni)"* sayılmasına neden olacağını ifade etmekten çekinmemiştir.²² Anlaşıldığı üzere Girit, 1897 savaşında olduğu gibi Osmanlı Devleti için bir hayat memet sorunu olarak görünüyordu.

Esas itibariyle İtalyanlarla Trablusgarp'ta 29 Ekimde başlayan savaş, Girit meselesinin çözümünü zaruri kılmaktaydı. Atina'daki Rus elçi Sverbeeff de, Kemalî Bey'e Girit'ten gelecek olan mebuslara değinerek *"İtalya ile muharib vaziyette iken başınıza yeni bir gaille çıkmasını elbette istemezsiniz. Gelirlerse ne yapacaksınız?"* diyerek nabız yokluyordu. Kemalî Bey'in verdiği cevap Türk tarafının meseleye ilişkin görüş ve hassasiyetini şu şekilde aksettirmektedir: *"Girit Meselesi hakkında Babıalî'nin ne kadar samimi davrandığını hukuk hükümranimize haleb gelmemek şartile makul ve musib bir hal çaresi bulunur ise memnun olacağını size sırası geldikçe söylemişim. Ne kadar gergin olan münasebetlerimizin şu beş, altı ay içinde ne kadar düzeldiğini görüyorsunuz. Ortada bir Girit meselesi kaldı. Şimdi Girit mebuslarının intihabını ve bundan Yunan Millî Meclis'ine kabul edilmesini Yunan hükümetinin terviç edebileceğine ihtimal vermem. Çünkü böyle bir hareket ortaya derhal bir 'sebebi harb' çıkarır."*²³ Gerçekten de Giritlilerin seçtiği mebuslar, vapurla denize açıldığında Venizelos'un gönderdiği bir torpilot ile yolu kesilerek geri dönmeye mecbur bırakılmışlardır. Bu suretle Yunanistan'a ulaşmak üzere vapurla yola çıkan Giritliler Kandiye'ye geri dönmüşlerdir.

Venizelos'un bu tavrının Kemalî Bey'in etkin diplomatik çabalarıyla mümkün olduğunu belirtmekte yarar vardır. Galip Kemalî Bey'in Girit meselesinin halli konusunda izlediği politika müspet bir şekilde dönemin Sabah gazetesinde Diran Kelekyan Efendi'nin 19 Kasım 1911 tarihli yazısına yansımıştır. Kelekyan, Yunanistan'ın Trablusgarp meselesinde takip ettiği siyaseti akıllı ve barışçı olarak addediyor. Bu siyasetin Osmanlı çevrelerinde takdirle karşılandığı belirtilirken; iki seneden beri iki devlet arasındaki müşkülâtın aşılması ve hüsn-ü idarenin tesisinde Venizelos ile Galip Kemalî Bey'in rolüne dikkat çekilmiştir. Kelekyan, Kemalî Bey'in rolünü *"...Bu işte muktedirin-i memurin-i haricimizden bir*

20 Söylemezoğlu, *Hariciye Hizmetinde Otuz Sene...*, c.1, s.230-233.

21 *British Documents on Foreign Affairs (BDFA): Reports and Papers from the Foreign Office Confidential Print, Series B: The Near and Middle East 1856-1914, Vol.20: The Ottoman Empire under the Young Turks 1908-1914*, General Editors: Kenneth Bourne and D. Cameron Watt, University Publications of America, 1985, p.395.

22 Söylemezoğlu, *Hariciye Hizmetinde Otuz Sene...*, c.1, s.233.

23 Söylemezoğlu, *Hariciye Hizmetinde Otuz Sene...*, c.1, s.234.

zatin da hissesi vardır. Galib Kemalî Beyefendi geçen yaz mevsiminde Bükreş Sefareti Başkatabetinden Atina Sefareti Müsteşar ve Maslahatgüzarlığına tayin edildiği sırada kendisile mülâki olan erbabı matbuata: *Mesaili muallâka ne kadar mühim olursa olsun, bir diplomatın vazifesi münasebatına vesatet ettiği iki hükümet arasında teyidi itilâfa çalışmaktır. Ben hamiyeten ve vazifeten devlet ve milletimin hukuk ve menafiini müdafaa ile mükellefim* şeklinde izah etmektedir.²⁴ Anlaşılan o ki, taraflar Girit meselesinin çözümünü istemektedirler; ancak aşağıda görüleceği üzere iki tarafın beklentileri arasında bir köprü kurabilmek çok zordur.

Girit meselesinin bir çözüme kavuşturulması isteği, 1911 yılı sonu, 1912 yılı başlarında Osmanlı Devleti ve Yunanistan gibi Büyük Devletleri de ciddi beklentiye itmiş idi. Kemalî Bey'in 1 Ocak 1912 tarihli telgrafına göre Büyük Devletler Girit meselesinin *"kesin olarak çözüme kavuşturulması zamanının geldiğini"* düşünmekteydiler.²⁵ Bundan 9 gün sonra Yunan hükümeti Atina'daki Büyük devlet sefirleri nezdinde bir takım görüşmeler gerçekleştirmiştir. Bu *"arız ve amîk (enine boyuna)"* görüşmelerden Girit Sorunu'na dair bir formül üzerinde uzlaşmaya varıldığı görülmüştür. Fransız elçisi Deville'in *"Babiali'nin Girid meselesini muslihane surette halletmek azminde olduğunu öteden beri söylüyor ve bizi Yunan hükümeti üzerinde müessir olmağa teşvik ediyorsunuz... Teminatınız samimi ise işte fırsat çıkıyor. Yapılacak bu teklifi kabul etmek suretiyle Babiali hüsnü niyetini isbat etsin"* diyerek ifade ettiği formülün içeriği şöyle idi:²⁶

1-Ada Osmanlı hakimiyeti altında bulunacak (Souverainete) ve Osmanlı bayrağı dalgalanacaktır.

2- Adanın idaresi Yunan kralına bırakılacaktır.

3- Girit, mebuslarını Yunan mebuslar meclisine gönderecektir.

Fransız elçi bu şartları Kemalî Bey'e sunarken Osmanlı Devleti'nin bunları kabule mecbur olduğunu ima etmekten de geri durmamıştır: *"Fakat birkaç ay sonra ne gibi mesâil karşısında bulunacağınız meşkükdür. Muhakkak olan bir şey var ise o da Martda Girit meselesinin yeniden ve eskiden daha şiddetli olarak ortaya çıkacağıdır. Mösyö Venizelos Re's-i kârda buldukça ittihaz eylediği meslek makul ve metinde devam edecek bu def'a Atina'ya gelebilecekleri muhakkak olan Girid mebuslarının meclise girmeye çalışdıkları sırada bir iğtişâş çıkarsa hükümet şiddet gösterecek fakat Mösyö Venizelos bittabi sükût edecektir. Bunun üzerine devletler adayı tekrar işgal eyleyecekleri ve artık ağleb-i ihtimal bir daha çıkmayacaklardır. Bu halden Devlet-i Aliyye ne istifade edecektir. Halbuki teklif-i hazır kabul edilir ise ada hâkimiyet-i Osmaniye altında kalacaktır. Binaenaleyh her türlü ihtimalât ve ahvalin ehemmiyeti hal-i hazır ve ati itibariyle nazar-ı dikkate alınarak bir müşkilden olsun tahlis-i nefis eylemeniz gayet akilâne bir hareket olacaktır."*²⁷ Anlaşılaçağı üzere bu şartlar, Girit'te Osmanlı yönetiminin fiilen bitirilmesi anlamına geliyordu. Zira adanın idaresi Yunan Kralına bırakıldığı gibi Girit mebuslarının Yunan Meclisine kabul edilmekte idi. Bu ise Girit'in Yunanistan'la birleşmesi yönünde önemli bir adım atılmış olduğu anlamına geliyordu. Dolayısıyla da önerilen şartların Osmanlı Devletince kabul edilmesi mümkün değildi.

Yunan kralının 25 Ocak 1912 tarihinde Kemalî Bey ile yaptığı görüşmede soruna ilişkin

24 Söylemezoğlu, *Hariciye Hizmetinde Otuz Sene...*, c.1, s.240-241.

25 BOA., BEO., 3985/298865, 13 M. 1330.

26 BOA., HR.SYS., 517/6, 27.02.1912, s.2.

27 BOA., HR.SYS., 517/6, 27.02.1912, s.2.

olarak “*Berlin Kongresinde Bosna Hersek üzerinde Avusturya işgali ve idaresine benzer bir hukuk üzerine*” bir çözüm teklifi önermesi, sorunu bir adım daha ileri taşımış oluyordu. Çünkü bu durum adada Yunanistan’ın asker yazımı ve Yunan meclisine mebus göndermesi anlamına geliyordu. Bu ise adada Osmanlı Devleti’nin hükümler hukukunu ortadan kaldırmaktaydı.²⁸ Yunan kralı, söz konusu teklifini sunarken Kemalî Bey’i de teklifin Giritlilerin Yunanistan’la birleşme hissinin ve gümrük merasiminin ortadan kaldırılması gibi yararlar sağlayacağı, bunun da Sultanın metbuiyet hukukunu koruyacağı yönünde temin etmek istiyordu. Görüldüğü gibi Yunan penceresinden Girit, Yunanistan’ın bir parçası olarak addedilmekte, bunun hukukî bir zemine oturtulması için bir yol aranmaktaydı.

Bu noktada dış baskılar ve Yunanistan’la iyi ilişkilerin sürdürülebilmesi gerekliliği Osmanlı Devleti için Girit meselesinin bir uzlaşya varılması zaruretinin ortaya çıkarmaktaydı. Ancak bunun, Osmanlı Devleti’nin adada hükümler hukukunu ortadan kaldıran şartlar çerçevesinde olmayacağı açıktı. Osmanlı hükümetinin soruna ilişkin öngördüğü çözüm yolu ise Girit’te Şarkî Rumeli idaresine benzer bir idarenin kurulması idi. Kemalî Bey bu çerçevede Yunanistan’dan ayrılacağı günlerde Yunan Başbakanı’na Osmanlı hükümetince kabul edilebilecek şartları şu şekilde sıralamıştır:

1-Ada Sultanın metbuiyeti altında kalmalıdır (suzera ineté du Sultan).

2- Şarki Rumeli örneğinde mümtaz bir vilayet olarak adanın idaresi Yunan Prenslerinden birisine verilmelidir.

3-Girit mebuslarının bir meclise girmesi tabii olduğuna göre, adanın Osmanlı hâkimiyeti altında kalması itibariyle, bu meclisin Osmanlı Mebusan Meclisi olması gereklidir. Bununla birlikte bir iyi niyet eseri daha olmak üzere, bunların ne İstanbul, ne de Atina’ya gitmeyerek, vaktiyle Abdülaziz devrinde Giritlilere ihsan buyurulmuş bazı hakları içeren Halepa mukavelesiyle adada açılması kabul edilmiş olan Girit Meclisi’nde yer almaları uygundur.

4-Bu mümtaz eyalet Babıalye her sene belli bir vergi vermelidir.

5-Adadan Yunan jandarma sınıfında kullanılmak üzere hiç bir Giritli de Yunanistan’a getirilmemelidir.²⁹

Bu şartlar, Osmanlı Devleti açısından iç ve dış şartlar göz önünde bulundurulduğunda Girit için uygun bir çözüm yolu olarak görünmekteydi. Kemalî Bey, Yunanistan ile söz konusu şartlar bağlamında bir anlaşmanın yapılmasını muhtemel bir “Balkan ateşini söndürecek” bir gelişme olarak görmüştür. Nitekim kendi his dünyasında Girit üzerinde muhtemel bir uzlaşmanın Balkan Sorununun geleceği üzerindeki etkisini şu şekilde ifade etmiştir.³⁰ “... *İçimden yarabbi! Şu meselenin de inşallah hemen halline imkân bulunur ise üstümüzden ne büyük yük kalkacak! Barut fıçısı üzerinde duran Balkanları ateşliyecek en mühim bir fesad ateşi, beş on sene için olsun sönmüş olacak diye seviniyor, Allah’a şükrediyordum.*” Ona göre Girit sorunu çözülmüş olsaydı Yunanistan tabii olarak Balkan ittifadına girmeyecek, Balkan harbi olmayacak, hatta Birinci Dünya Savaşı geç başlayacak, belki de hiç çıkmayacaktı.³¹ Girit Sorunu kuşkusuz Türk-Yunan ilişkilerinde bir mihenk taşıydı; ancak bunu Balkan ve Birinci Dünya Savaşı’nın ortaya çıkışının temel faktörü

28 Söylemezoğlu, *Hariciye Hizmetinde Otuz Sene...*, c.1, s.269-271. Kemalî Bey ile Yunan Kralı arasındaki görüşme Jeune Turc gazetesinde çıkan “Girit İhtilafı-Muhtemel Bir Tesviye Şekli” başlıklı yazıya da konu olmuştur.

29 Söylemezoğlu, *Hariciye Hizmetinde Otuz Sene...*, c.1, s.297; Söylemezoğlu, *Siyasi Dağarcığım*, s.358.

30 Söylemezoğlu, *Hariciye Hizmetinde Otuz Sene...*, c.1, s.298.

31 Söylemezoğlu, *Siyasi Dağarcığım*, s.359.

olarak görmek abartılı bir yorum olsa gerektir.

Anlaşıldığı üzere Girit Sorunu en önemli bir “fesat ateşi” olarak görülmekte, Balkanlardaki gelişmelerin seyrini belirleyecek bir unsur olarak addedilmekteydi. Bu nedenle Kemalî Bey, Girit Sorunu’nu stratejik bir konu olarak görmüş, Atina’daki görevi boyunca sorunun çözümünü temel gayelerinden biri haline getirmiştir. Kemalî Bey’e göre, Yunan Başbakan Venizelos Girit sorununun Türk tarafının öngördüğü -yukarıda bahsi geçen- esaslar üzerinde konuşulabileceği düşüncesindeydi. Fakat gerçek böyle değildi. Venizelos’un çalışmaları, Osmanlı hükümetinin görüşlerini tam bir suiistimal düşüncesiyle ele aldığını göstermekteydi.³² Denebilir ki, tarafların uzlaşma şartları arasında bir uçurum bulunmaktaydı.

C-Balkan İttifakı’na Doğru

Trablusgarp’ın İtalyan işgaline maruz kaldığı bir sırada Balkan devletlerinin Osmanlı Devleti’ne karşı takip edecekleri politika hayati önem arz etmekteydi. Balkanlı devletlerin izleyeceği politikaların kendileriyle sınırlı olmadığı, Rusya, Avusturya, İtalya gibi büyük devletlerin çıkarları adına Balkan coğrafyasına ilgileri dikkate alındığında çok daha kapsamlı olduğu belliydi. Kemalî Bey, Osmanlı Devleti’nin bölgedeki çıkarlarını emniyet altına almak için Balkan devletleriyle ittifak antlaşmalarının yapılmasını beka sorunu olarak görmekteydi: *“El haletü hazihi (şimdiki zamanda) geçirmekte olduğumuz dâhilî ve haricî buhranın ehemmiyet ve nezaketi müstağni-i arz ve beyandır (sunulması ve beyanı gereklidir). Başımıza daha büyük bir gail çıkmadan hükûmat-ı mütecevire (komşu hükümetler) ile münasebatı hazıramızı islâh, ve âtiyemizi de bir tarik-i metin itilâfa ircâ pek mühimdir. Balkanlarda daha büyük âmalı siyasiye beslemekte olan düvel-i malûme istilasına karşı Devlet-i Aliyye ile akdi itilâf küçük hükümetlerce de hayatî bir meseledir.”* Benzer şekilde Kemalî Bey, Balkan devletleri arasında güç kazanan muhtemel bir ittifak ve bu suretle Avusturya’nın bölgeye olan ilgisini³³ analiz ettiği sırada ise şunları söylemiştir: *“El haletü hazihi, her türlü ihtimalâta karşı, Balkan hükümetleri menfaatlerini temin çarelerine tevessül eylemiş (girişmiş) bulduklarından, fevkaled nazik olan şu halde devlet-i ebed-i müddetimizin dahi tarik-i itilâf (uyuşma yolu) ve islâhatta artık kat’i adımlarla yürüyeceği şüphesizdir.”³⁴*

Kemalî Bey’in Atina müsteşarlığına atandığı sırada Balkan devletleri arasında bir ittifak ihtimali mevcut olduğu gibi, 1912 yılı ilk aylarından itibaren bu ihtimal daha fazla konuşulmaya başlanmıştır. Bulgaristan, Sırbistan, Yunanistan ve Karadağ arasında vuku bulabilecek muhtemel bir ittifakta Romanya’nın adı da zaman zaman zikredilmekteydi.³⁵ Avrupalı devletlerden Avusturya ve İtalya ile Rusya’nın Balkanlardaki gelişmelerde etkin

32 BDF, vol.20, Doc.58, p.396.

33 Avusturya’nın Osmanlı-Yunan savaşında Yunanistan’ın Selanik sahiline donanma göndermesine karşı çıkması ve İtalyan donanmasının Arnavutluk sahillerine saldırısına karşı müdahaleci olması onun Balkanlar ile olan ilgisi ve siyasi emellerinin pek açık bir surette göstergesi olmuştur. Söylemezoğlu, *Hariciye Hizmetinde Otuz Sene...*, c.1, s.255.

34 *Hariciye Hizmetinde Otuz Sene...*, c.1, s.253, 256.

35 Balkan ittifakının temeli Bulgaristan ile Sırbistan arasında varılan uzlaşma ile atılmıştır. 1903 yılından sonra iki hükümet arasındaki ilişkilerin iyileşmiş olduğu bilinmekteydi. Bununla birlikte, 13 Mart 1912 tarihinde imzalanan Bulgar-Sırp Antlaşması’na giden süreçte taraflar arasındaki görüşmeler 1911 Ekiminde başlamıştı. Bu antlaşma temelde tarafları Makedonya üzerindeki çıkarlarını uzlaştırmıştı. Buna göre Osmanlı Devleti’nin yenilgiye uğraması durumunda Makedonya topraklarının Şar dağlarının kuzeyindeki kısmı Sırbistan’a, Struma Nehri ve Rodop Dağlarının doğusunda kalan kısmı Bulgaristan’a kalacaktı. Bu durumda Makedonya’nın büyük bir kısmı paylaşılmadan kalıyordu. Söz konusu kısımlar için de taraflar anlaşmaya varamazsa Rus çarı arabuluculuğuna başvurulacaktı. Bunun yanı sıra Osmanlı Devleti’yle yapılacak olan savaşa Bulgaristan 200 bin, Sırbistan 150 bin asker gönderecekti. Barbara Jelavich, *Balkan Tarihi 2, 20. Yüzyıl*, 3. Baskı, Küre Yayınlar, İstanbul, 2013, s.102; Necdet Hayta, *Ege Adaları Sorunu 1911’den Günümüze*, Gazi Kitabevi, Ankara, 2006, s.69.

rol oynayacakları, olayların gelişiminde ve aldıkları politik tavır tutumlardan belliydi.

Osmanlı Devletine karşı Balkan devletleri arasında bir ittifak ihtimalini Kemalî Bey'in Atina'daki görevine başladığı ilk günlerde tespit ettiği bir durumdu. Bu tespitinde Yunanistan'ı ittifaka sürükleyecek asıl meselenin Girit olduğunu düşünmüştür. Ona göre Osmanlı Devleti komşuları hakkında asırlardan beri hiçbir saldırı düşüncesinde olmadığı halde, Yunanistan kara ve deniz kuvvetlerini ikmal ederek büyük bir güç olma yolunda hırs ve gayretle çalışmakta idi. Yunan hükümetinin "hedef-i harekâtı" "Türkiye'den gayri bir yer" değildi. Eskiden olduğu gibi hazırlanmaksızın bir takım "harekât-ı mecnunane" atılmayıp, vakit kazanıp kuvvetini artırdıktan sonra, müttefikler edinmek ve bir dereceye kadar zafer kazanmak ümidiyle işe girişmekten başka bir maksadının olmadığını gösterecektir.³⁶ Yine de, Galip Kemalî Bey'in şahsi gayretlerinin Türk-Yunan ilişkilerinin müspet bir seyir izlemesindeki etkisi yadsınmaz. Fakat bir gerçek vardı ki Yunanistan'ın atacağı adımların Bulgaristan'ın icra edeceği politikaya bağlı olacağı açıktı. Yunan resmî gazetesi Ajans Daten'in Yunanistan'ın Trablusgarp Savaşında takip edeceği politikaya dair -Kemalî Bey'in de hem fikir olduğu- bir yazı Yunan politikasındaki Bulgaristan faktörünü açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Söz konusu yazıda Yunanistan'ın, Trablusgarp Savaşı sırasında tarafsız kalacağı, ancak üçüncü bir hükümet (kastedilen Bulgaristan'dır) işe müdahale ederse o zaman kendi menfaatlerinin muhafazası üzere hareket edeceği ilan edilmişti. Kemalî Bey, Yunan politikasının gazetede serdedilen istikamette seyredeceği kanaatini taşımıştır: "*Ahiren benim resmi gazetelerde Devlet-i Osmaniyye tarafından hükümet-i müteccavireye ve betahsis Yunanistan'a karşı verilen teminatı sulhcûyane her ne kadar mühim ise de, şayet Türkiye Yunanistan'a karşı muhafaza-i sükûnet eylediği halde bile Bulgaristan'a taarruz ederse, Yunanlıların dahi Türkiye'ye ilan-ı harb eylemeleri lazım geleceği hakkında bir takım makalat manzuru çakeranem olmakla, düveli saire süferasının lisanı münasible nazarı dikkatleri celbedilmiş...*" Yunan Dışişleri Bakanı Griparis resmî olmayan bir surette gazeteye konu olan görüşün Yunan hükümetinin görüşü olmadığını söylese de Kemalî Bey yukarıdaki düşüncesinden emindir: "*Maahaza, evvel ve ahir arz eylediğim veçhile muhakkak olan bir şey var ise o da aralarında bir gûna taahhüdü resmi olmamakla beraber Bulgaristan ve Yunanistan herhangisiyle harb edecek olursak diğerinin derhal müsellâhan müdahale eyleyeceğidir.*"³⁷

Bulgarlar ile Yunanlılar arasındaki yakınlaşmanın gelecekte bir ittifaka delalet edeceği Kemalî Bey'in 21 Şubat 1912 tarihli telgrafında³⁸ kendini göstermiştir. Kemalî Bey'in Rusya sefiriyle yaptığı bir mülakata dair bilgileri içeren bu telgrafta Bulgarlarla Yunanlılar arasında kilise, seçim ve başka konularda bir uzlaşmanın mevcut olduğu belirtilmiştir. Bu bilginin Rus elçisi gibi diğer devletlerin elçileri tarafından da bilindiğine işaret edilmiştir. Rus elçisi, mevcut durumda Osmanlı hükümetine tavsiyede bulunmayı dostane bir görev kabul ederek, vakit kaybedilmeksizin Rumeli'de halkın hükümete ısındırılması için siyasi ve idari islahatların yapılması gerekliliğinden söz etmiştir. Bulgar-Yunan yakınlaşmasına dair bilgilerin takip eden günlerde arkası kesilmemiştir. İttifaka doğru giden söz konusu yakınlaşma Kemalî Bey'in 17 ve 22 Nisan 1912 tarihli raporlarına³⁹ yansıdığı üzere endişe verici boyuta ulaşmıştı. Kemalî Bey 17 Nisan tarihli raporunda Balkan devletlerinin nüfuz yarışı ve uyuşma teşebbüslerinin ana noktasının Makedonya olduğunu ve bu çerçevede Bulgarlar ile Yunanlıların bölgede nüfuz alanlarını taksim yoluna gittiklerini belirtmiştir. Bunun için de bir Bulgar-Yunan uzlaşma zemininin ortaya çıktığına ve taraflar aralarındaki

36 *Hariciye Hizmetinde Otuz Sene...*, c.1, s.235.

37 *Hariciye Hizmetinde Otuz Sene...*, c.1, s.249-250.

38 BOA., DH.MUİ., 153/97, 21.03.1330. Bu telgrafta Rus sefirinin izahatından halihazırda Avusturya, Bulgaristan ve Yunanistan arasında bir siyasi yakınlaşmanın mevcut olmadığı kanaati edinilmiştir.

39 *Hariciye Hizmetinde Otuz Sene...*, c.1, s.287-288.

mücadeleye son vermek amacıyla kralları nezdinde gizlice haberleşmelerin vaki olduğuna dikkat çekmiştir. Ancak taraflar arasındaki uzlaşmanın Avusturya aleyhinde olduğu, bunun ise kendi memleketleri için korkunç addedilecek bir takım tezvirat ve tahrikâtı sonuçsuz bırakmak için olduğu ilan edilmişti. Kemalî Bey, bu bilgileri Sofya elçisinden almıştır. Bu bilgilerin doğruluğunu kanıtlamak üzere farklı bilgi kaynaklarına ulaşmaya çalışmıştır. Bu bağlamda 22 Nisan 1912 tarihli yeni raporu söz konusu bilgileri doğruladığı gibi yeni bilgiler elde ettiğini göstermiştir. Times gazetesinin Balkanlar muhabiri Bouchier'in verdiği bilgileri ihtiva eden 22 Nisan tarihli raporda, Bulgar kralı tarafından Kral Yorgi'ye tarafların Makedonya'da birlikte hareket etmenin ortaya çıkaracağı menfaatler konusunda bir tebligatta bulunulduğu söyleniyordu. Bu arada Yunan ve Bulgar patrikhaneleri arasında iyi ilişkilerin teessüs etmeye başladığı belirtiliyordu. Kemalî Bey, Yunan ve Bulgar Komiteleri arasında birkaç ay önce varılan uzlaşmaya işaret ettikten sonra Bulgar-Yunan uzlaşmasının geldiği noktayı şu şekilde aktarmaktadır: *"Bulgar ve Yunan devletlerinden biriyle ihtilafımız zuhur eder ise diğerinin artık muhafaza-i bitarafî eylemeyeceğine, ve hele Bulgarlar ile zuhur edecek bir harp üzerine Yunanlıların behemahal aleyhimize kıyam eyleyeceklerine çakerlerince kanaati kamile vardır."*

Kemalî Bey'in, Bulgar-Yunan yakınlaşmasının doğrudan doğruya Osmanlı Devleti'ni hedef alacağı yönündeki kanaati diyebiliriz ki Sofya elçisi Nabi Bey'in verdiği malumatla güç kazanmıştı. Kemalî Bey 9 Mayıs'ta Bulgar ve Rum patrikhaneleri arasında tesis edilen iyi ilişkilerin sonucu olarak "şimdilik" sırf millî ve idari meseleler hakkında uzlaşmanın hâsıl olduğunu tekrarlamıştır. Fakat uzlaşmanın henüz siyasi bir mahiyet almamış olduğunu da eklemiştir. Bu tahriratında Bulgar-Yunan yakınlaşmasının Avusturya'yı hedef almayacağından emindir: *"Herhalde hükümeteynin (Bulgar ve Yunan hükümetlerinin) Avusturya aleyhine her ne suretle olursa olsun tevhid-i harekât yolunda bir gûna taahüdât altına girmemiş olduğu çakerlerince muhakkaktır."*⁴⁰ Görüldüğü gibi Kemalî Bey, Bulgar-Yunan yakınlaşmasının "şimdilik" siyasi bir mahiyet kazanmamış olduğunu düşünmekle beraber, bu yakınlaşmanın Avusturya değil Osmanlı Devleti'ni hedef alacağına inanmıştır.

Bu cümleden olarak Kemalî Bey, bu ikaza rağmen Osmanlı hükümetinin ne Sırbistan ile bir anlaşma, ne de Girit hakkında Yunanistan'la yapılması elzem ve acil bir anlaşmanın vücuda getirilmemiş olması nedeniyle "Timurlenk" in devletin başına açmış olduğu felaketten sonra en büyük bir musibete neden olduğunu düşünmüştür. Rus etkisiyle iki Slav devleti olan Bulgaristan'la Sırbistan arasında akdedilen 1912 ittifakı, Osmanlı Devleti'nin Yunanistan'ı pek kolaylıkla elde etmek imkânının ihmal edilmesi ve Yunanistan'ın bu ittifaka dâhil olmasının bir sonucu idi. Bu ise Balkan Savaşı denilen bir savaşın çıkarılarak Osmanlı Devleti'nin canına okunması anlamına geliyordu.⁴¹

D-Balkan Sorununda Avusturya Faktörü

Avusturya, çıkarları açısından Balkanlarda gelişmeleri hayati önemde gören devletlerin başında gelmekteydi. Gerek toprak edinmek arzusu, gerekse topraklarındaki halkların Balkan uluslarıyla akrabalığı, Balkanları kendisi için bir rekabet sahası haline getirmiştir. Bu bakımdan Avusturya için Balkanlar devamlı ilgi alanı olmuş ve buradaki gelişmelere göre payına düşeni alma yoluna gitmiştir. Balkanlı güçler de Avusturya'nın bölge üzerindeki ilgisinin fakında idi ve kendi çıkarlarının temininde Avusturya'yı hep hesaba katmaktaydılar. Bosna Hersek, Avusturya için 93 Harbini takip eden yıllarda başlıca ilgi ve nüfuz sahasıydı. Harbi sonlandıran Berlin Antlaşması'yla bölgenin işgalini, 1908'de de

40 BOA., HR.SYS., 2910/14, 16.05.1912.

41 Hariciye Hizmetinde Otuz Sene..., c.1, s.288, 296.

ilhakını gerçekleştirmiştir. Yine, Avusturya'nın Osmanlı-Yunan savaşında Yunanistan'ın Selanik sahiline donanma göndermesine karşı çıkması ve Arnavutluk sahillere karşı İtalyan donanmasının saldırısına karşında müdahaleci bir tavır alması, onun Balkanlar üzerindeki siyasi emellerini çok açık bir şekilde ortaya koymuştur.

Avusturya, Bosna-Hersek'in ilhakından sonra Balkan sorununun bir savaşa doğru gittiği sırada ilgisini Yeni Pazar Sancağı (Novibazar)'na çevirmiştir. Buradan Selanik vilayetine uzanmak istediği açıktı. Bu amaçla da Balkan hükümetleri nezdinde bazı tahrikkâr eylemlerde bulunduğu dair Osmanlı makamlarınca bilgiler alınmaktaydı. Kemalî Bey'in edinmiş olduğu gizli bir bilgiye göre daha 1911 yılı başlarında Avusturya, "güya" Osmanlı Devleti'nin menfaatini muhafaza etmek "bahanesiyle" Yeni Pazar Sancağı'nda bazı önemli noktaları işgale hazırlanmaktaydı. Böyle bir işgalin Almanya tarafından desteklenip Babialî'nin bu oldu-bittiye zorlanacağı uyarısında bulunulmaktaydı. Bu amaca matuf olarak Avusturya'nın Bulgaristan ile ittifak yapabileceği de ifade edilmekteydi. Kemalî Bey, edindiği bilginin gerçekleşmesi durumunda ortaya çıkacak durumun ciddiyetine binaen Osmanlı Devleti'nin Yeni Pazar'da konumunu güçlendirmesinin lüzumuna işaret etmiştir. Ona göre, arazisi engebeli olan Yeni Pazar'ın muhafazası için gerekli tedbirlerin alınması durumunda bölgenin istila edilebilmesi mümkün değildi.⁴²

Avusturya'nın Balkanlarda izlediği yayılcı politikanın ana unsurlarından biri Arnavutluk olmuştur. Arnavutlar, Balkanlarda Osmanlı egemenliğinin sona doğru gittiği ve büyük bir rekabetin savaşın kapısını çaldığı bir sırada kendi varlıklarını korumak, yaşadıkları toprakları kurtarmak gayesi gütmekte idiler. Genel olarak Müslüman Arnavutlar mevcudiyetlerini Osmanlı idaresinde kalarak devam ettirmek arzusunda iseler de, "*Devlet-i Osmaniye'nin sarsıldığı ve civar hükümetinin Allah göstermesin birer suretle temin-i menfaat edeceklerini hiss ederler ise bu ufak hükümlere parça parça tabi olmakdan ise bütün Arnavutluk'un büyük bir hükümet-i ecnebiye idaresine dâhil olmasını tercih eyleyecekleri*" kesindir. İşte böyle bir ihtimal karşısında Avusturya hükümeti Arnavutluk'ta öteden beri propaganda yaptığı ve "*hamiyet-i vataniyesi akıl ve serveti kadar mefkûd (bilinmeyen)*" bazı Müslüman Bey ve ağaları dahi yoldan çıkardığı şüphesizdir. Avusturya, Arnavutları elde etme siyasetinde daha kapsamlı sonuçlar elde etmeyi düşünmekteydi. Gerçekte Avusturya'nın Slav tehdidine karşı çıkarları için Osmanlı Devleti'nin bütünlüğünden yana olduğunu belirtmek gerekir. Osmanlı Devleti'nin dağılması durumunda Avusturya için Arnavutlar, Slav saldırılarına karşı önemli bir araç olarak düşünülmüştür. Bu nedenle de Avusturya, gerek Arnavut-Sırp mücadelesinde veya Malisora (dağlılara) yardımından dolayı Arnavutlar üzerindeki Karadağ sempatisine karşı Arnavut halkını yanına çekmeyi ve müdahaleci bir tavır almayı zorunlu görmüştür. Bu bakımdan Kemalî Bey'e göre Avusturya hükümetinin nazarında Osmanlı vilayetlerinde en önemli mevkiyi Arnavutlar tutmaktaydı.⁴³ Kemalî Bey'e göre Arnavutlar, nihayetinde İtalya ve Avusturya arasındaki rekabetin hedefi haline gelmiş, bu suretle yabancı aldatmalarına kapılmaları nedeniyle de parçalara ayrılarak küçük hükümetlerin idaresi ve himayesine girmişlerdir. Arnavutların elde tutulamamasının Osmanlı yönetimiyle de ilgili gören Kemalî Bey, İttihat ve Terakki yönetiminin Arnavutluk'a bölgeyi tanımayan kaymakam ve mutasarrıflar atması ve bu yöneticilerin Hristiyanlara dokunmadığı halde Müslümanların silahlarını toplamasının düşmanın ekmeğine yağ sürdüğü görüşündedir. Kısaca Arnavutların hoşnutsuzluğu ve Osmanlı karşıtı propagandaya kapılmaları kötü idare biçimine atfedilmiştir. Osmanlı yönetiminin ihmal ve zaafı ne ölçüde Arnavut hoşnutsuzluğunu tetiklemiştir bilinmez ama

42 BOA., BEO., 3985/298870, 01 M.1329.

43 BOA., HR.SYS., 149/57, 19.10.1911.

bu gerekçelerin tek başına yeterli olmayacağı muhakkaktır. Kemalî Bey'in altını çizerek belirttiği nokta ise Osmanlı Devleti'nin Balkan Savaşları sırasında Arnavutlar gibi "mühim bir kuvvetten" istifade edememiş olduğudur.⁴⁴

Her hal ve şartta Osmanlı makamları, Avusturya'nın gerek Balkan devletleriyle olan ilişkilerini, gerekse Avrupa güçler dengesi açısından takip ettiği politikayı büyük bir dikkatle takip etmekteydi. Bu noktada Avusturya'nın muhtemel bir Balkan ittifakı içinde yer alıp almayacağı, bu bağlamda Bulgaristan'la bir yakınlaşma ihtimalinin bulunup bulunmayacağına dair görüşler 1911 sonlarından itibaren yapılan yazışmaların konularından biri olmuştur. Kemalî Bey'in 1 Aralık 1911 tarihli tahriratında, Avusturya'nın Yeni Pazar'ı elde etme politikasının bir sonucu olarak Bulgaristan ile ilişkilerinde bir yakınlaşmanın olduğu yönündeki bilgilere yer verilmekteydi.⁴⁵ 1912 yılı Ocak ortalarındaki başka bir yazışma mevcut bilgiyi teyid etmektedir. Fakat önceki tahrirattan yaklaşık bir buçuk ay sonra yazılan bu yeni tahriratta bu süre zarfında Avusturya ve Bulgaristan arasındaki ilişkilerde bir olağanüstülüğün yaşanmadığı belirtilmiştir. 1912'in Ocak ayı sonunda Kemalî Bey'in yazışmaları Avusturya ile Bulgaristan arasındaki ilişkilerde havanın değiştiğini göstermiştir. Tarafların Rumeli'de birlikte hareket etmek esaslarıyla meşgul oldukları ve iki devlet arasındaki ilişkilerin "hissolunacak derecede iyileştiği" konusunda Hariciye Nezareti'ni uyarma ihtiyacı duymuştur.⁴⁶

Bu noktada belirtmek gerekir ki Bulgaristan ile Romanya arasındaki ilişkilerin seyrinde Avusturya diplomasisi belirleyici bir rol oynamıştır. Çünkü bu tarihlerde Bulgaristan ile Romanya arasında bir ihtilafın bahsedilmekteydi. Bu ihtilaf, Bulgaristan'ın Osmanlı devleti ile bir uyumsuzluğa düşmesi durumunda Romanya'nın Bulgaristan'a karşı harekâta geçeceği yönündeydi. Böyle bir ihtimal ciddi esaslara dayanmamakla beraber Romanya'nın Avusturya'dan ayrı hareket etmeyeceği düşünülmekteydi.⁴⁷ Anlaşıldığı üzere Avusturya, gelinen süreçte siyasi etkisiyle Balkanlardaki rekabet ve güçler dengesinin yapı taşlarından bir olmaya devam etmiştir.

E-Sonuç

Galip Kemalî Bey'in diplomasi hayatına dair hatıratı, onun olaylara bakışında kuvvetli bir millî hassasiyeti göstermekle beraber, dönemin siyasi sorunları ve diplomatik ilişkilerine dair önemli bilgiler içermektedir. Hatıratındaki bu bilgiler, gerek geniş bir şekilde resmî dokümanlara dayanması, gerekse doğrudan doğruya olaylara tanıklık etmesi nedeniyle birincil kaynak hüviyeti taşımaktadır. Bu bağlamda Balkan savaşlarına giden süreçte Balkan devletleri arasındaki ilişkileri, Balkan ittifakının siyasi ve diplomatik boyutlarını ortaya koyacak faktörleri tespit etmek mümkündür. Özeldir Yunanistan'ı Balkan ittifakına sürükleyen şartların Girit sorununda düğümlendiği, söz konusu sorun karşısında Osmanlı Devleti'nin izlediği politikanın dayanaksız, güçsüz ve çaresiz zemini görülmektedir. Açıkçası uluslararası ittifaklar sisteminden yararlanamayan Osmanlı hükümeti, sorunlarını tavizlerle çözmek gibi aciz ve pasif bir diplomasiyi benimsemiştir. Sanki ölümcül bir hastalığa yakalanmış bir hastanın kaderine razı olması gibi. Nitekim Balkan savaşları hastayı yatağa düşüren ve onu ölüme götürecek hastalığın en önemli belirtilerinden biri olmuştur. Niyazi Ahmet Banoğlu, Osmanlı Devleti'nin 1897'de Osmanlı Devleti'nin Yunanistan'a karşı kazandığı zafere atfen Balkanların yerel güçleri ile Büyük Devletler karşısındaki gücünü ve elde edebileceklerini, daha doğrusu mazbut pozisyonun gelmiş olduğu noktayı özetler

44 Hariciye Hizmetinde Otuz Sene..., c.1, s.239.

45 BEO, 3985/298870, 01.01.1329

46 Hariciye Hizmetinde Otuz Sene..., c.1, s.257-258.

47 BOA., HR.SYS., 2908/52, 24.01.1912.

gibidir: "Türk mağlup olursa çok şey verir, galip gelirse hiçbir şey alamaz."⁴⁸ Kemalî Bey'in hatıratı onun farklı bilgi kaynaklarından istifade ettiğini göstermekle beraber, meseleleri ele alış biçimi yetenekli bir diplomat olduğunu göstermiştir. Fakat Hariciye Nezareti'nin kendine intikal eden bu bilgi ve görüşleri gerekli bir şekilde değerlendirdiği söylenemez.

F-Kaynakça

1-Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA)

BEO., 3985/298865, 13 M. 1330.

3985/298870, 01 M.1329.

DH.EUM.EMN., 2/48, 25 Z. 1329.

DH.MUİ., 153/97, 21.03.1330.

DH.SAİDd.,38/245, 29.12.1290, s.487.

HR.SYS., 149/57, 19.10.1911.

517/6, 27.02.1912,

2906/135, 15.08.1911.

2908/52, 24.01.1912.

2910/14, 16.05.1912.

2- Galip Kemalî Söylemezoğlu'nun Eserleri

Galip Kemalî Söylemezoğlu, *Başımıza Gelenler/Yakın Bir Mazinin Hatıraları Mondros'tan Mudanya'ya 1918-1922*, Kanaat Kitabevi, İstanbul, 1939.

....., *Canlı Tarihler: Galip Kemalî Söylemezoğlu Hatıraları/ Atina Sefareti (1913-1916)*, Türkiye Yayınevi, 1946.

....., *Hariciye Hizmetinde Otuz Sene, Mutlakiyet-Meşrutiyet ve Millî Mücadele Yıllarında Gördüklerim ve Başımıza Gelenler, 1892-1922*, c.1, Şaka Matbaası, İstanbul, 1949.

....., *Hariciye Hizmetinde Otuz Sene, Mutlakiyet-Meşrutiyet ve Millî Mücadele Yıllarında Şahidi ve Âmili Olduğum Hadiselere Ait Vesikalar*, Maarif Basımevi, İstanbul, 1955.

....., *Siyasi Dağarcığım*, Ekicigil Matbaası, 1957.

....., *Otuz Senelik Siyasi Hatıratımın Üçüncü Cildi, Kısım: 1, 1918-1922*, Ülkü Basımevi, İstanbul, 1953.

3-Araştırmalar

Banoğlu, N. Ahmet, *Tarihte Girit ve Osmanlılar Dönemi*, 1. Baskı, Kırmızı Beyaz Yayınları, İstanbul, 2005.

British Documents on Foreign Affairs: Reports and Papers from the Foreign Office Confidential Print, Series B: The Near and Middle East 1856-1914, Vol.20: The Ottoman Empire under the Young Turks 1908-1914, General Editors: Kenneth Bourne and D. Cameron Watt, University Publications of America, 1985.

Hayta, Necdet, *Ege Adaları Sorunu 1911'den Günümüze*, Gazi Kitabevi, Ankara, 2006.

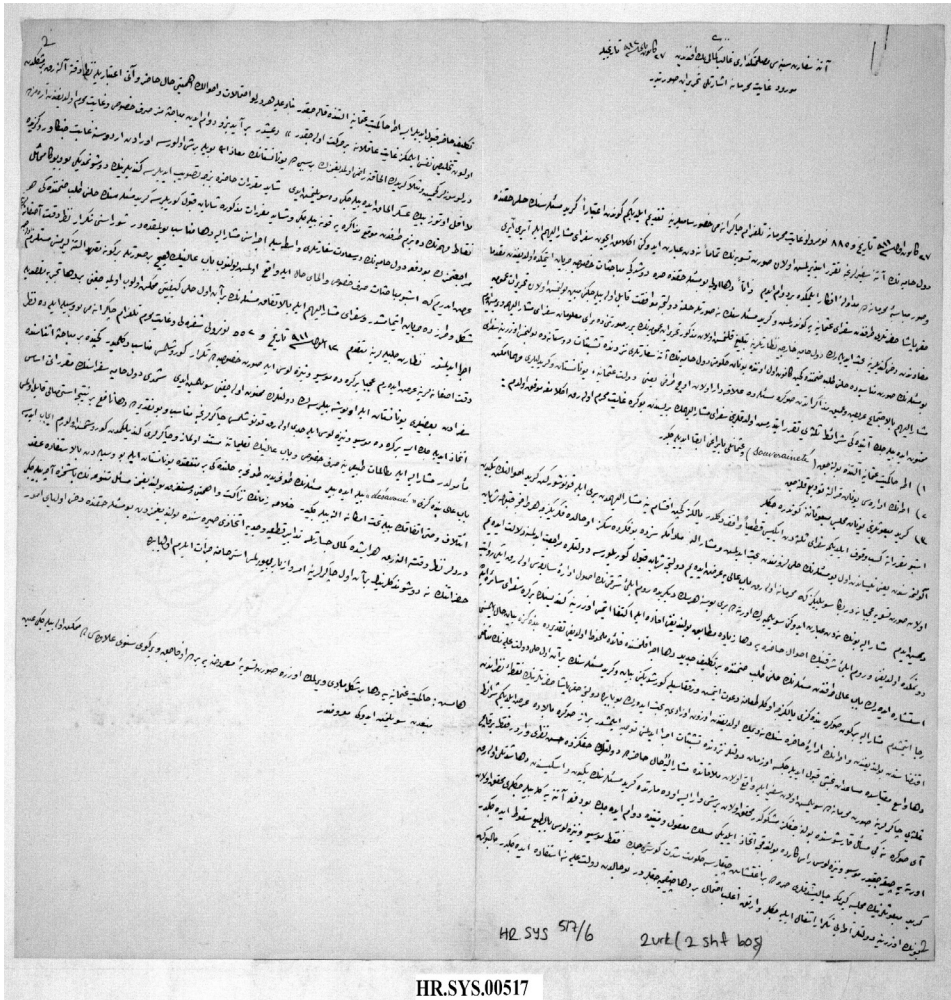
Jelavich, Barbara, *Balkan Tarihi 2, 20. Yüzyıl*, 3. Baskı, Küre Yayınlar, İstanbul, 2013.

Yapıcı, Selim, *Erzurum'un Yüzleri: Abdürrezzak Galip Kemalî Söylemezoğlu*, Atatürk Üniversitesi Yayınları, No.1159, Erzurum, 2016.

48 Banoğlu, a.g.e., s.85.

G-Ekler

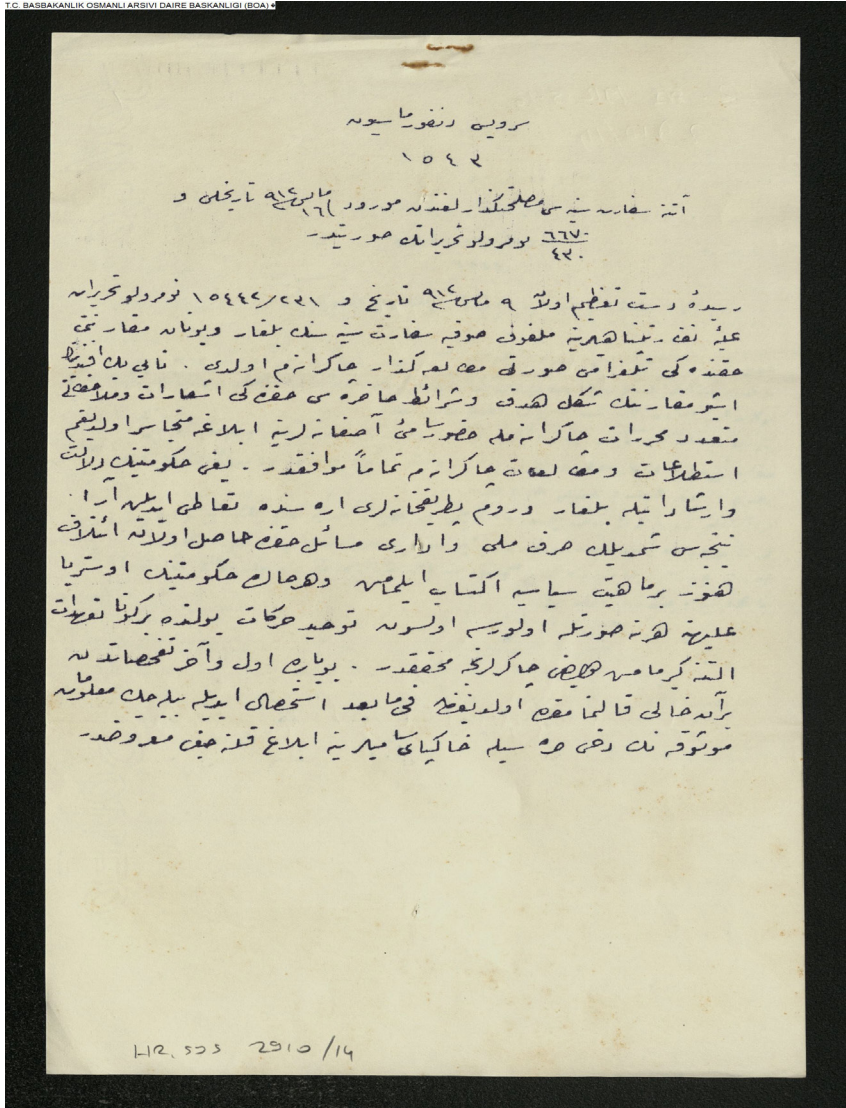
Ek1 : Galip Kemalî Bey'in Girit Meselesi hakkındaki tahriratı (BOA, HR.SYS., 517/6, 27.02.1912)

HR.SYS.00517

Galip Kemalî (Söylemezoğlu) Bey'in Hatıratında Atina Müsteşar ve Maslahatgüzarlığı
Sırasında Balkan Sorunu

Ek 2: Galip Kemalî Bey'in Bulgar-Yunan İttifakı hakkındaki tahrirâtı (BOA., HR.SYS.,
1910/14,16.05.1912)

HR.SYS.02910.00014.001